

Wyrok z dnia 22 września 1999 r.

I PKN 263/99

Żądanie pozwu ustalenia stosunku prawnego (art. 189 KPC) powinno dokładnie określać ten stosunek, zarówno pod względem przedmiotowym, jak i podmiotowym.

Przewodniczący: SSN Teresa Flemming-Kulesza, Sędziowie SN: Walerian Sanetra, Jadwiga Skibińska-Adamowicz (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 22 września 1999 r. sprawy z powództwa Wiktora R. przeciwko Centralnej Dyrekcji Kolei Państwowych w W. Zakładowi Taboru w Ł. o ustalenie, na skutek kasacji powoda od wyroku Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 6 października 1998 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Rejonowy w Kutnie wyrokiem z dnia 21 kwietnia 1998 r. oddalił powództwo Wiktora R. przeciwko PKP Zakładowi Taboru w Ł. o ustalenie, że rozwiązanie umowy o pracę z Centralną Dyrekcją Kolei Państwowych w W. w dniu 29 kwietnia 1984 r. nastąpiło na mocy porozumienia stron. Ustalił, że powód został dnia 25 maja 1984 r. zwolniony z pracy, gdyż dnia 11 maja 1984 r. pełnił służbę w stanie nietrzeźwym. Powód był pracownikiem mianowanym, a podstawę prawną jego zwolnienia stanowił § 11 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 1974 r. w sprawie praw i obowiązków pracowników kolejowych (Dz.U. Nr 51, poz. 327). Sprawę zwolnienia powoda rozpatrywało Ministerstwo Komunikacji, które podtrzymało decyzję Centralnej Dyrekcji Kolei Państwowych w W. Tym samym – zdaniem Sądu Rejonowego – sprawa sposobu rozwiązania stosunku pracy i jego przyczyn została rozstrzygnięta w obowiązującym wówczas trybie, wobec czego zgłoszone żądanie ustalenia sposobu ustania stosunku pracy – mimo istnienia interesu praw-

nego po stronie powoda – nie może być obecnie uwzględnione.

Sąd Wojewódzki w Warszawie wyrokiem z dnia 6 października 1998 r. oddalił apelację, którą złożył powód od wyroku Sądu pierwszej instancji. Podkreślił, że w dniu otrzymania decyzji o rozwiązaniu stosunku pracy bez wypowiedzenia powód zajmował stanowisko maszynisty pojazdu trakcyjnego spalinowego I klasy. Był pracownikiem mianowanym i podlegał przepisom obowiązującego wówczas rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 1974 r. w sprawie praw i obowiązków pracowników kolejowych. W myśl § 11 ust. 3 tego rozporządzenia, z pracownikiem mianowanym, który w stanie nietrzeźwości pełnił czynności związane bezpośrednio z bezpieczeństwem ruchu pociągów, mógł być rozwiązany stosunek pracy bez wypowiedzenia i bez przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego. Stosownie natomiast do § 46 ust. 1 tego rozporządzenia, w stosunku do pracowników mianowanych wyłączona została właściwość powiatowych komisji odwoławczych do spraw pracy do rozpoznawania tego rodzaju sporów. Odwołania i wnioski, o których mowa w art. 264 KP, należały do rozpatrzenia przez jednostkę nadrzędną nad jednostką organizacyjną zatrudniającą pracownika, w trybie przepisów o postępowaniu administracyjnym. Powód, składając odwołanie od rozwiązania stosunku pracy, wyczerpał tryb odwoławczy.

Sąd Wojewódzki zauważył też, że rozporządzenie z dnia 27 grudnia 1974 r. zostało znowelizowane przez rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 kwietnia 1993 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie praw i obowiązków pracowników kolejowych (Dz.U. Nr 35, poz. 155), lecz dotychczasowe brzmienie (z niewielkimi zmianami) i sens § 11 ust. 3 dotychczasowego rozporządzenia zostały zachowane. Wprawdzie zmieniła się treść dotychczasowego § 46 rozporządzenia, lecz utrzymana została zasada, że odwołania pracowników mianowanych w sprawach rozwiązywania stosunku pracy, wyznaczania na inne stanowisko lub przeniesienia do innej jednostki organizacyjnej rozpatruje kierownik jednostki nadrzędnej nad jednostką zatrudniającą pracownika, w trybie przepisów o postępowaniu administracyjnym. W ocenie Sądu drugiej instancji, zgłoszenie przez powoda po upływie 20 lat żądanie ustalenia sposobu rozwiązania stosunku pracy w sytuacji, gdy wykorzystał tryb odwoławczy pozwalający mu na kwestionowanie sposobu rozwiązania stosunku pracy bez wypowiedzenia, jest z punktu widzenia art. 189 KPC niedopuszczalne.

W kasacji od powyższego wyroku powód zarzucił naruszenie prawa materialnego wskutek przyjęcia przez Sąd Wojewódzki, że odwoływanie się pracowników

mianowanych w sprawach rozwiązania stosunku pracy i wyznaczenia na inne stanowisko odbywa się nadal w trybie przepisów administracyjnych, a więc rozstrzygnął o żądaniu powoda wbrew treści art. 76 KP. Zarzucił również naruszenie przepisów postępowania w sposób, który miał istotny wpływ na wynik sprawy, mianowicie: art. 316 § 1 i 2 KPC przez pominięcie zgłoszonych przez powoda środków dowodowych w postaci oświadczeń pracowników, którzy dnia 11 maja 1984 r. pełnili służbę i widzieli, że tego dnia powód, ze względu na zły stan zdrowia, zażywał krople miętowe, a nie alkohol, a także art. 233 § 1 w związku z art. 189 KPC przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów, polegające na uznaniu, że po upływie ponad 20 lat od rozwiązania stosunku pracy niedopuszczalne jest ustalenie innego sposobu rozwiązania tego stosunku. Tymczasem - zdaniem skarżącego – mimo że był on pracownikiem mianowanym, rozwiązanie stosunku pracy lub wyznaczenie na inne stanowisko nie mogło się odbywać bez zachowania wymagań wynikających z przepisów Kodeksu pracy. Również dlatego, że był pracownikiem w rozumieniu tego Kodeksu, przysługuje mu obecnie roszczenie o ustalenie trybu rozwiązania stosunku pracy. Ma bowiem zastrzeżenia odnośnie do trybu rozwiązania przyjętego przez byłego pracodawcę. Poza tym, jeżeli o zasadności powództwa opartego na przepisie art. 189 KPC decyduje interes prawny, to dla powoda interes ten wynika z faktu, że jego prawo zostało już naruszone wskutek krzywdzącego go sposobu rozwiązania stosunku pracy zastosowanego przez pracodawcę. Wobec tego Sądy obu instancji powinny zbadać – mając na uwadze oświadczenia pracowników z dnia 11 maja 1984 r. – czy we wskazanym dniu powód spożywał alkohol podczas służby, czy też był chory i zażywał krople miętowe i orzec stosownie do wyniku postępowania dowodowego.

W konkluzji powód wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania (nie wskazując sądu, któremu miałyby sprawa być przekazana) oraz o zasądzenie na jego rzecz kosztów procesu według norm przepisanych, w tym także kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy nie znalazł podstaw do uwzględnienia kasacji.

Według art. 189 KPC powództwo o ustalenie jest dopuszczalne wtedy, gdy powód żąda ustalenia prawa lub stosunku prawnego i gdy ma w takim ustaleniu interes prawny. Analiza treści wymienionego przepisu pod kątem zawartych w nim elementów prowadzi do wniosku, że na jego podstawie nie podlegają ustaleniu stany

faktyczne i fakty oraz że rola elementów składających się na całość przepisu nie jest jednakowa. Decydujące znaczenie należy przypisać interesowi prawnemu, gdyż bez jego istnienia nie jest możliwe ustalenie prawa lub stosunku prawnego.

W piśmiennictwie dotyczącym art. 189 KPC przyjmuje się, że interes prawny – to interes dotyczący szeroko rozumianych praw i stosunków prawnych (tak np. T. Rowiński: *Interes prawny w procesie i w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971, s. 22), który z reguły występuje wtedy, gdy istnieje niepewność tego prawa lub stosunku prawnego, wynikająca z przewidywanego lub uzewnętrznionego ich kwestionowania. Jeszcze inaczej rozumiany interes prawny to potrzeba prawna wynikająca z sytuacji prawnej, w jakiej znajduje się powód, a nawet obie strony. Interes ten powinien być zgodny z prawem, z zasadami współżycia społecznego i celem procesu cywilnego (Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz, Warszawa 1997, tom I, s. 642-643, a także powołane tam piśmiennictwo i orzecznictwo), natomiast wydanie wyroku ustalającego ma sens wtedy, gdy powstała sytuacja grożąca naruszeniem stosunku prawnego lub gdy powstała wątpliwość co do jego istnienia. Przez stosunek prawny należy zaś rozumieć taki stosunek między podmiotami prawa, w którym podmioty te mają wynikające z normy prawnej uprawnienia i obowiązki, a ich realizacja zagwarantowana jest przymusem państwowym (A. Wolter: *Prawo cywilne, Zarys części ogólnej*, Warszawa 1967, s. 94).

Powództwo o ustalenie może dotyczyć różnego rodzaju praw i stosunków prawnych, dlatego – pomijając nawet wymagania przewidziane w art. 126 i art. 187 KPC – pozew oparty na podstawie art. 189 KPC musi zawierać dokładnie określone żądanie w sensie pozytywnym lub negatywnym i dokładne określenie ustalanego stosunku prawnego tak pod względem przedmiotowym, jak i podmiotowym.

Jak wynika z żądania pozwu, powód wniósł o ustalenie, że rozwiązanie w trybie natychmiastowym stosunku pracy łączącego go z Centralną Dyрекcją Okręgową Kolei Państwowych w W., które nastąpiło dnia 29 maja 1984 r. w wyniku jednostronnego oświadczenia pracodawcy, było rozwiązaniem wskutek porozumienia stron. Natomiast istnienie interesu prawnego uzasadnił tym, że od pozytywnego rozstrzygnięcia sądu będzie zależała możliwość dalszego zajmowania mieszkania zakładowego. Skarżący nie twierdził przy tym, że między nim a pracodawcą doszło do jakiegokolwiek porozumienia w sprawie sposobu rozwiązania stosunku pracy, lecz utrzymuje, że przyczyna tego rozwiązania, tj. pełnienie czynności służbowych w stanie po użyciu alkoholu, była nieprawdziwa. Jego zdaniem, brak uzasadnionej przyczyny

zwolnienia ze służby stwarza podstawę do stwierdzenia, że stosunek pracy rozwiązał się wskutek porozumienia stron.

Stanowisko powoda oceniane z punktu widzenia art. 189 KPC jest niemożliwe do zaakceptowania. Przede wszystkim skarżący nie określił dokładnie swojego żądania, gdyż nie podał, o jakim prawie lub o jakim stosunku prawnym ma sąd orzekać. Jest wprawdzie możliwe wytaczanie powództw, których celem jest pośrednie ustalenie istniejących stosunków prawnych przez stwierdzenie ważności bądź nieważności dokonywanych czynności prawnych, np. powództwo o ustalenie, że skuteczne jest uchylenie się od skutków oświadczenia woli, lecz powód nie sformułował swojego żądania w sposób uwzględniający taką możliwość. Poza tym – jak wynika z wcześniejszych uwag – warunkiem powództwa o ustalenie jest istnienie interesu, który musi być nie tylko interesem „prawnym”, ale także interesem zgodnym z prawem. Interes prawny w rozumieniu art. 189 KPC występuje wówczas, gdy istnieje obiektywna niepewność stanu prawnego lub prawa. Natomiast zgodność tego interesu z prawem oznacza, że nie jest dopuszczalne wskutek powództwa o ustalenie podważanie porządku lub stanu prawnego ukształtowanego orzeczeniem sądu lub innego uprawnionego organu. Tymczasem powództwo wniesione przez skarżącego do tego właśnie zmierza, chociaż sytuacja prawna powoda wynikła z rozwiązania stosunku pracy jest jasna.

Z ustaleń Sądu Wojewódzkiego wynika, że w dniu 29 maja 1984 r., gdy obowiązywał § 46 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 1974 r. w sprawie praw i obowiązków pracowników kolejowych w pierwotnym brzmieniu (Dz.U. Nr 51, poz. 327), skarżący, będący pracownikiem mianowanym, został zwolniony ze służby bez wypowiedzenia z powodu pełnienia czynności służbowych w stanie po użyciu alkoholu. Podstawę do takiego zwolnienia stwarzał (i obecnie także stwarza) przepis § 11 ust. 3 rozporządzenia. Jednocześnie § 46 tego rozporządzenia stanowił, że w sprawach rozwiązania stosunku pracy, wyznaczenia na inne stanowiska lub przeniesienia do innej jednostki organizacyjnej nie służy pracownikowi odwołanie do komisji odwoławczej do spraw pracy, lecz odwołanie do kierownika jednostki nadrzędnej nad jednostką organizacyjną zatrudniającą pracownika. Z ustaleń Sądu Wojewódzkiego wynika również, że skarżący wykorzystał przysługujący mu tryb odwoławczy. Tak więc w wyniku obowiązujących wówczas przepisów powstała określona sytuacja prawna, która jest jasna i pewna, a tym samym wyłączająca interes prawny jako konieczną przesłankę skuteczności powództwa o ustalenie.

Z przytoczonych względów zarzut naruszenia art. 189 KPC należało uznać za nietrafny.

Nie można również podzielić zarzutu naruszenia przepisów art. 76 KP oraz art. 316 § 1 i art. 233 § 1 KPC. Z art. 76 KP wynika, że stosunek pracy na podstawie mianowania nawiązuje się w przypadkach uzasadnionych szczególnym charakterem pracy, określonych odrębnymi przepisami lub przepisami wydanymi na podstawie art. 298 KP. Na podstawie tego właśnie przepisu zostało wydane rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 1974 r. w sprawie praw i obowiązków pracowników kolejowych, które w § 11 ust. 3 i § 46 przewidywało dopuszczalność rozwiązania bez wypowiedzenia stosunku pracy z pracownikiem mianowanym oraz tryb odwoławczy z pominięciem dawnych komisji odwoławczych do spraw pracy i okręgowych sądów pracy. Rozporządzenie to uległo wprawdzie zmianie w 1993 r., lecz w czasie rozwiązania stosunku pracy skarżącego obowiązywało w pierwotnym brzmieniu. Odstępstwa od zasad rozpatrywania sporów ze stosunku pracy, zwłaszcza w zakresie rozwiązywania i nawiązywania stosunku pracy, dotyczyły zresztą także innych pracowników. Nie można jednak tego uznać, jak utrzymuje skarżący, za sprzeczne z art. 1 i art. 2 KP. Według bowiem art. 5 KP, jeżeli stosunek pracy określonej kategorii pracowników regulują przepisy szczególne, przepisy Kodeksu stosuje się w zakresie nie uregulowanym tymi przepisami. W tej kwestii warto powołać stanowisko Sądu Najwyższego zawarte w postanowieniu z dnia 21 września 1994 r. III Po 6/64 (OSNAPiUS 1994 nr 10, poz. 167), w myśl którego, jeżeli rozpoznanie roszczeń pracownika zostało przekazane przepisami szczególnymi do rozpatrzenia określonemu organowi, pracownik może dochodzić na drodze sądowej przed właściwym sądem pracy tylko roszczeń nie zastrzeżonych do rozpatrzenia przez inny organ.

W świetle dotychczasowych uwag zarzut naruszenia podanych w kasacji przepisów postępowania ma drugorzędne znaczenie. Niemniej należy zauważyć, że zarzut „całkowitego pominięcia środków dowodowych zgłoszonych przez powoda” oraz „przekroczenia granic swobodnej oceny dowodów” – bez wskazania z imienia i nazwiska świadków, na których oświadczenia (brak takich oświadczeń w aktach) powołał się skarżący dla wykazania zasadności powództwa, jest z oczywistych przyczyn nietrafny. Twierdzenie zaś, że obowiązkiem Sądów rozpoznających sprawę było przeprowadzenie postępowania dowodowego „w sposób szczególny i wnikliwy” oraz że brak tego postępowania „czyni ułomnym wnioskowanie” o żądaniu, świadczy o przerzuceniu na Sądy obowiązku przeprowadzenia postępowania dowodowego w

sprawie, mimo że art. 3 ust. 2 KPC nie obowiązuje już od dnia 1 lipca 1996 r.

Z tych względów Sąd Najwyższy oddalił kasację jako niezasadną.

=====